

सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागातील शासकीय निवासी शाळा, अनुसूचित जाती अनुदानित आश्रमशाळा, शाहू, फुले, आंबेडकर निवासी/अनिवासी शाळा, शासकीय व अनुदानित वसतिगृहातील प्रवेशित विद्यार्थ्यांच्या सुरक्षाविषयक उपाययोजनांची काटेकोर अंमलबजावणी करणेबाबत...

महाराष्ट्र शासन
सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग
शासन निर्णय क्रमांक:- बीसीएच-२०२४/प्र.क्र.२८९/शिक्षण-२
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक : १३ सप्टेंबर, २०२४

- वाचा-१. महिला व बालविकास विभाग, शासन निर्णय, क्रमांक :मकचौ-२००६/प्र.क्र.१५/मकक, दिनांक १९ सप्टेंबर, २००६.
२. शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, शासन परिपत्रक, क्रमांक संकीर्ण सुरक्षा-२०२४/प्र.क्र.२४३/एस.डी-४/, दि. २१ ऑगस्ट, २०२४.
३. आदिवासी विकास विभाग, शासन निर्णय, क्रमांक शाआशा-२०२४ /प्र.क्र.१७२/१३ दिनांक ९.९.२०२४

प्रस्तावना:-

सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागांतर्गत अनुसूचित जाती व नवबौद्ध मुलां-मुलींच्या शिक्षणासाठी सुरु करण्यात आलेल्या शासकीय निवासी शाळा, अनुसूचित जाती अनुदानित आश्रमशाळा, शाहू, फुले, आंबेडकर निवासी/अनिवासी शाळा व विभागांतर्गत शासकीय व अनुदानित वसतिगृहातील प्रवेशित विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक विकासासाठी ज्ञान व कौशल्य विकासाच्या संधी आणि उत्स्फूर्तपणे काम करण्यासाठीचे वातावरण उपलब्ध करून देणे आवश्यक आहे. राज्यातील शाळा महाविद्यालयांमध्ये घडलेल्या घटनांच्या अनुषंगाने विद्यार्थ्यांच्या सुरक्षेचा प्रश्न ऐरणीवर आलेला आहे. या बाबींची शासन स्तरावर गंभीर दखल घेण्यात येत असून यापूर्वी देखील शालेय विद्यार्थ्यांच्या विशेषतः मुलींच्या सुरक्षिततेसाठी उपाययोजना करण्यासंदर्भात शासन स्तरावरून वेळोवेळी सुचना निर्गमित करण्यात आलेल्या आहेत. शालेय विद्यार्थ्यांची सुरक्षा सर्वतोपरी असल्याने अस्तित्वात असलेल्या उपाययोजनांची प्रभावी अंमलबजावणी याबरोबरच काही नवीन उपाययोजना लागू करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय:-

सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागांतर्गत अनुसूचित जाती व नवबौद्ध मुलां-मुलींच्या शिक्षणासाठी सुरु करण्यात आलेल्या शासकीय निवासी शाळा, अनुसूचित जाती अनुदानित आश्रमशाळा, शाहू, फुले, आंबेडकर निवासी/अनिवासी शाळा व विभागांतर्गत शासकीय व अनुदानित वसतिगृहातील प्रवेशित विद्यार्थ्यांच्या सुरक्षेसाठी अस्तित्वात असलेली उपाययोजना याबरोबरच खालील उपाययोजनांची प्रभावीपणे अंमलबजावणी करण्यात यावी.

अ) विभागांतर्गत शाळा, शासकीय व अनुदानित वसतिगृहाच्या परिसरात सीसीटीव्ही (CCTV) कॅमेरे बसविणे व दुरुस्ती/देखभाल करण्याबाबत :-

- I. सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागांतर्गत शासकीय निवासी शाळा, अनुसूचित जाती अनुदानित आश्रमशाळा, शाहू, फुले, आंबेडकर निवासी/अनिवासी आश्रमशाळा, शासकीय व अनुदानित वसतिगृहातील वसतिगृहे यामधील प्रवेशित विद्यार्थी, शिक्षक व शिक्षकेतर कर्मचारी यांची सुरक्षितता सुनिश्चित करण्यासाठी सीसीटीव्ही (CCTV) कॅमेरे बसविण्यात आले नसल्यास या शासन निर्णयाच्या दिनांकापासून पुढील १५ दिवसांच्या कालावधीत सीसीटीव्ही (CCTV) कॅमेरे बसविण्यात यावेत. यासाठी शाळा व वसतिगृह प्रवेशद्वार, मैदान, वर्गखोल्या, स्वच्छतागृहाकडे जाणारी वाट, भोजनालय, पायऱ्या, कार्यालय, वाचनालय, प्रयोगशाळा, इ. ठिकाणी सर्व क्षेत्राचा आवाका सीसीटीव्ही (CCTV) कॅमेऱ्याच्या दृष्टीक्षेपात येईल अशा पर्याप्त संख्येने सीसीटीव्ही (CCTV) कॅमेरे बसविणे बंधनकारक राहील, असे नियोजन करावे.
- II. सीसीटीव्ही (CCTV) कॅमेरे बसविल्यानंतर संबंधित सहाय्यक आयुक्त, समाज कल्याण / जिल्हा समाज कल्याण अधिकारी, जिल्हा परिषद यांनी आयुक्त, समाजकल्याण, पुणे यांना तसा अहवाल सादर करावा.
- III. यापूर्वी सीसीटीव्ही (CCTV) कॅमेरे बसविले असल्यास ते सुस्थितीत असल्याबाबत दक्षता घ्यावी, ते नादुरुस्त असल्यास त्यांची तात्काळ दुरुस्ती करण्यात यावी.
- IV. विभागांतर्गत शासकीय निवासी शाळा व शासकीय वसतिगृहांमध्ये सीसीटीव्ही (CCTV) कॅमेरे बसविणे तसेच आवश्यकतेप्रमाणे दुरुस्ती करावयाची असल्यास तसा प्रस्ताव प्रादेशिक उपायुक्त, समाजकल्याण, यांच्यामार्फत आयुक्तालयाकडे पाठविण्यात यावा. त्याप्रमाणे आयुक्तालयाने विहित कार्यपद्धती अवलंबून सीसीटीव्ही (CCTV) कॅमेरे संबंधित आश्रमशाळांना उपलब्ध करून द्यावेत.
- V. आश्रमशाळा व वसतिगृहाच्या परिसरात केवळ सीसीटीव्ही (CCTV) कॅमेरे बसविणे पुरेसे नसून, ठराविक अंतराने त्याचे फुटेज तपासणे देखील आवश्यक आहे. असे फुटेज तपासणे व काही आक्षेपार्ह बाबी आढळून आल्यास त्यावर कार्यवाही करण्याची जबाबदारी विशेषत्वाने मुख्याध्यापक व संबंधित वसतिगृहाचे गृहपाल यांची राहील.
- VI. आश्रमशाळा व वसतिगृहाच्या परिसरात बसविण्यात आलेल्या सीसीटीव्ही (CCTV) फुटेजची तपासणी आश्रमशाळेचे मुख्याध्यापक, शासकीय वसतिगृहाचे गृहपाल, अनुदानित वसतिगृहाचे अधीक्षक यांच्या देखरेखीखाली आढवड्यातून किमान तीन वेळा करणे आवश्यक राहील. तपासणीवेळी त्यांच्या समवेत अधीक्षक / अधीक्षिका तसेच दोन शिक्षक (महिला व पुरुष) यांनी असणे बंधनकारक आहे. याबाबत शाळा / वसतिगृहांमध्ये कंट्रोल रुम असावी.
- VII. सीसीटीव्ही (CCTV) फुटेजमध्ये काही आक्षेपार्ह बाबी आढळून आल्यास याबाबत चौकशी करून सहाय्यक आयुक्त, समाजकल्याण / जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी, जिल्हा परिषद तसेच स्थानिक पोलीस प्रशासनाशी संपर्क साधून योग्य ती कार्यवाही करण्याची जबाबदारी मुख्याध्यापक / गृहपाल / अधीक्षक यांची राहील.
- VIII. अलार्म: अचानक एखादी बाब उद्भवल्यास तात्काळ संपर्क करता यावा तसेच मदत मागता यावी यासाठी वसतिगृहाच्या आणि शाळेच्या प्रत्येक मजल्यावर बेल असावी आणि ती चालू स्थितीत असल्याची खात्री करून घेणेचा आवाज गृहपाल, स्त्री-अधीक्षिका व मुख्याध्यापक यांच्या कक्षापर्यंत जाईल अशा रितीने बसवून घ्यावी.

ब) शिक्षकेतर कर्मचारी यांच्या नियुक्तीच्या अनुषंगाने घ्यावयाची काळजी :-

- I. आश्रमशाळा व वसतिगृहांमध्ये शिक्षकेतर कंत्राटी कर्मचाऱ्यांची नियुक्ती करताना काळजी घेणे व कार्यरत असलेल्या कर्मचाऱ्यांच्या वर्तनावर नियंत्रण ठेवणे यासाठी देखील उपाययोजना करणे आवश्यक आहे.
- II. आश्रमशाळा / वसतिगृहातील नियमित कर्मचाऱ्यांबरोबरच बाह्यस्रोताद्वारे अथवा कंत्राटी पद्धतीने ज्या नेमणुका केल्या जातात त्या बाबतीत संबंधित व्यक्तीच्या पार्श्वभूमीची काटेकोर तपासणी होणे आवश्यक आहे. यासाठी नेमणुकीपूर्वी चारित्र्य पडताळणी अहवाल स्थानिक पोलीस यंत्रणेमार्फत प्राप्त करून घेणे आवश्यक राहिल. नेमणुकीनंतर संबंधित व्यक्तीच्या छायाचित्रासह त्याची सर्व तपशीलवार माहिती स्थानिक पोलीस यंत्रणेकडे देण्यात यावी.

क) कमी कालावधीसाठी शाळेत येणाऱ्या कर्मचाऱ्याबाबत:-

आश्रमशाळा / वसतिगृहात विविध संस्था/ संघटना तसेच काही सी.एस.आर कार्यक्रमांतर्गत येणारे कर्मचारी यांचे कार्यक्रमासाठी विद्यार्थ्यांना देताना किमान दोन शिक्षक / गृहपाल / अधीक्षक त्या ठिकाणी असावेत याची दक्षता घ्यावी.

ड) तक्रार पेटी व विशाखा समिती :-

- I. शालेय विद्यार्थ्यांच्या सुरक्षिततेबाबत करावयाच्या ठोस उपाययोजनांचा भाग म्हणून सर्व शाळांमध्ये तक्रार पेटी बसविण्यात यावी. तसेच विशाखा समिती स्थापन करण्याची कार्यवाही करण्यात यावी.
- II. शाळा/वसतिगृह परिसरातील मुले आणि मुली यांचे वसतिगृह तसेच शालेय परिसरात तक्रारपेटी ठेवण्यात यावी. किमान दोन दिवसाआड ती पेटी उघडून त्यात प्राप्त झालेल्या तक्रारीविषयी चौकशी आणि कार्यवाही मुख्याध्यापक / गृहपाल / अधीक्षक यांनी करावी. तक्रारपेटी विशाखा समितीच्या किमान ३ सदस्यांसमोर उघडण्यात यावी.
- III. त्यात काही तक्रार आढळून आल्यास याबाबत चौकशी करून सहायक आयुक्त, समाजकल्याण / जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी, जिल्हा परिषद तसेच स्थानिक पोलीस प्रशासनाशी संपर्क साधून योग्य ती कार्यवाही करण्याची जबाबदारी मुख्याध्यापकाची राहिल.

३) आश्रमशाळेत तसेच वसतिगृहात प्रवेशित मुलांकरिता प्रचलित नियम आणि कायदे :

ओळखपत्र :- शैक्षणिक वर्षाच्या सुरुवातीला विद्यार्थ्यांना भेटायला येणारे पालक यांना ओळखपत्र देण्यात यावे. वर्षभर जे व्यक्ती विद्यार्थ्यांना भेटायला येऊ शकतील तसेच मुलांना घरी घेऊन जाणार असतील अशा किमान तीन व्यक्तींचे फोटो आश्रमशाळेत / वसतिगृहात जमा करण्यात यावे. ज्यामुळे इतर कोणालाही विद्यार्थ्यांना भेटता येणार नाही. तसेच घरी सोडताना त्यांच्या व्यतिरिक्त विद्यार्थ्यांना कुणाकडेही सोपवू नये. प्रत्येक भेटीवेळी ते ओळखपत्र असल्याशिवाय आश्रमशाळा / वसतिगृहाच्या आवारात प्रवेश देण्यात येऊ नये.

ई) सुरक्षेबाबत शालेय स्तरावरील उपाययोजना :

पुढील साहित्य आश्रमशाळा / वसतिगृहातील दर्शनी भागात लावण्यात यावे :-

- I. विविध हेल्ललाईन क्रमांक:- चाइल्ड हेल्ललाईन, सामाजिक न्याय विभाग मदत कक्ष, टोल फ्री क्रमांक, टेलिमानस, परिसरातील आरोग्यकेंद्र, पोलीस स्टेशन इ. आवश्यक क्रमांक.
- II. मुलांच्या शोषणाबद्दल असणारे कायदे व नियम यांची माहिती.
- III. कोणतीही घटना घडल्यास कुठे आणि कशी तक्रार करावी याबाबत मार्गदर्शक सूचना आणि प्रक्रिया.

फ) विद्यार्थी सुरक्षा समितीचे प्रस्तावित गठन

- I. शालेय विद्यार्थ्यांच्या सुरक्षिततेबाबत विशेषता लैंगिक छळाबाबतचे अनुचित प्रकार अधूनमधून घडताना आढळून येतात. समाजाचा अशा घटनांकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन संवेदनशील स्वरूपाचा असतो व अशा घटनांचे विपरित परिणाम विद्यार्थी, त्यांचे कुटुंबीय व संपूर्ण समाजावर देखील होत असतो. अशा अनुचित प्रकारांचे समूळ उच्चाटन होणे आवश्यक आहे.
- II. ज्याप्रकारे कामाच्या ठिकाणी महिलांच्या होणाऱ्या लैंगिक छळाबाबतच्या तक्रारीच्या अनुषंगाने POSH Act २०१३ या कायद्यातील तरतुदींच्या अंमलबजावणीसाठी उपाययोजना करण्यात आल्या आहेत, त्याचप्रकारे शालेय विद्यार्थ्यांच्या प्रकरणी अशा उपाययोजना होणे आवश्यक आहे. यासाठी आश्रमशाळा / वसतिगृह स्तरावर विद्यार्थी सुरक्षा समितीचे गठन संबंधित सहायक आयुक्त / जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी, जिल्हा परिषद यांच्या स्तरावरून एक आठवड्यात करावे, अशी समिती वेळोवेळी विद्यार्थ्यांशी चर्चा करून त्यांच्या समस्या समजावून घेऊ शकेल.
- III. शालेय स्तरावरील विद्यार्थी सुरक्षा समिती:-

अ.क्र.	अधिकारी/व्यक्ती	पदनाम
१	समाज कल्याण निरीक्षक (शिक्षण)	अध्यक्ष
२	शिक्षक प्रतिनिधी	सदस्य
३	पुरुष अधीक्षक	सदस्य
४	स्त्री अधीक्षिका	सदस्य
५	२ माता पालक प्रतिनिधी	सदस्य
६	एक विद्यार्थी प्रतिनिधी	सदस्य
७	एक विद्यार्थिनी प्रतिनिधी	सदस्य
८	मुख्याध्यापक/गृहपाल/अधीक्षक	सदस्य सचिव

शालेय स्तरावरील विद्यार्थी सुरक्षा समितीची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या:-

- I. दर महिन्यातून एकदा ऑनलाइन स्वरूपात बैठक घेणे. त्यात तक्रार पेटीतील तक्रारी, कार्यवाही यावर चर्चा करणे.

- II. सीसीटीव्ही (CCTV) फुटेज तपासणे. तसेच त्याच्या देखभालीबाबत कार्यवाही करणे.
- III. शालेय स्तरावर एखादी घटना घडल्यास किंवा तक्रार असल्यास त्यावर त्वरित योग्य ती कार्यवाही करणे.
- IV. सदर घटना प्रकल्पस्तरीय व राज्यस्तरीय समितीस कळवणे,
- V. अनुचित घटना घडल्यास विद्यार्थ्यांच्या पुनर्वसनाकरिता मदत करणे.

जिल्हास्तरीय विद्यार्थी सुरक्षा समिती:-

अ.क्र.	अधिकारी/व्यक्ती	पदनाम
१	सहायक आयुक्त, समाजकल्याण/ जिल्हा समाज कल्याण अधिकारी, जिल्हा परिषद	अध्यक्ष
२	शासकीय आश्रमशाळा मुख्याध्यापक प्रतिनिधी	सदस्य
३	अनुदानित आश्रमशाळा मुख्याध्यापक प्रतिनिधी	सदस्य
४	शासकीय आश्रमशाळा १ अधीक्षक अधीक्षिका प्रतिनिधी	सदस्य
५	अनुदानित आश्रमशाळा १ अधीक्षक व १ अधीक्षिका प्रतिनिधी	सदस्य
६	निरीक्षक, समाजकल्याण (शिक्षण)	सदस्य सचिव

जिल्हास्तरीय विद्यार्थी सुरक्षा समिती कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या:-

१. दर तीन महिन्यातून एकदा ऑनलाईन स्वरूपात बैठक घेणे, त्यात तक्रार पेटीतील तक्रारी, कार्यवाही यावर चर्चा करणे.
२. शालेय स्तरावर एखादी घटना घडल्यास किंवा तक्रार असल्यास त्यावर त्वरित योग्य ती कार्यवाही करणे.
३. सदर घटना राज्यस्तरीय विद्यार्थी सुरक्षा समितीस कळवणे.
४. अनुचित घटना घडल्यास विद्यार्थ्यांच्या पुनर्वसनाकरिता मदत करणे.

राज्यस्तरीय विद्यार्थी सुरक्षा समिती:

अ.क्र.	अधिकारी/व्यक्ती	पदनाम
१.	आयुक्त, समाजकल्याण, पुणे	अध्यक्ष
२.	संबंधित प्रादेशिक उपायुक्त, समाजकल्याण	सदस्य
३.	संबंधित सहायक आयुक्त, समाजकल्याण	सदस्य
४.	संबंधित जिल्हा समाज कल्याण अधिकारी, जिल्हा परिषद	सदस्य
५.	शासकीय आश्रमशाळा मुख्याध्यापक प्रतिनिधी	सदस्य
६.	अनुदानित आश्रमशाळा मुख्याध्यापक प्रतिनिधी	सदस्य
७.	शासकीय वसतिगृह गृहपाल प्रतिनिधी	सदस्य
८.	अनुदानित वसतिगृह अधीक्षक प्रतिनिधी	सदस्य
९.	शासकीय आश्रमशाळा १ अधीक्षक व १ अधीक्षिका प्रतिनिधी	सदस्य
१०.	अनुदानित आश्रमशाळा १ अधीक्षक व १ अधीक्षिका प्रतिनिधी	सदस्य
११.	उप आयुक्त (शिक्षण), समाजकल्याण आयुक्तालय, पुणे	सदस्य सचिव

राज्यस्तरीय विद्यार्थी सुरक्षा समितीची कर्तव्ये व जबाबदाऱ्या :-

- I. एखादी अनुचित घटना घडल्यास तात्काळ तसेच केलेल्या कार्यवाहीबद्दल आढावा घेण्यासाठी प्रत्येक सत्रात एकदा ऑनलाईन स्वरूपात बैठक घेणे.
- II. अनुचित घटना घडल्यास विद्यार्थ्यांच्या पुनर्वसनाकरिता उपाययोजना करणे.
- III. अनुचित घटना घडल्यास त्यावर केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल शासनास सादर करावा.

उपरोक्त निर्देशाची तंतोतंत अंमलबजावणी करण्यात यावी. आश्रमशाळा / वसतिगृहामध्ये विद्यार्थ्यांसोबत अनुचित प्रकार घडल्याचे उघड झाल्यानंतर संबंधित शाळा व्यवस्थापन / वसतिगृह व्यवस्थापन / संस्था/ मुख्याध्यापक/ गृहपाल/ अधीक्षक/ शिक्षक व शिक्षकेत्तर कर्मचारी यांनी सदर बाब चोवीस तासांच्या आत सहाय्यक आयुक्त, समाजकल्याण/ जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी, जिल्हा परिषद यांना कळवावे, अशी अनुचित घटना कोणत्याही प्रकारे दडवून ठेवण्याचा प्रयत्न झाल्याचे निर्देशनास आल्यास, संबंधित अधिकारी/कर्मचारी /व्यक्ती/संस्था गंभीर शास्तीस पात्र ठरतील.

शासकीय निवासी शाळा / अनुसूचित जाती अनुदानित आश्रमशाळा / शाहु, फुले, आंबेडकर निवासी-अनिवासी आश्रमशाळा / शासकीय वसतिगृहे / अनुदानित वसतिगृहांमधील विद्यार्थी व विद्यार्थ्यांनीच्या सुरक्षिततेच्या दृष्टीने सर्वतोपरी काळजी घेण्याची व त्यानुषंगाने आवश्यक उपाययोजना करण्याची जबाबदारी सहाय्यक आयुक्त, समाजकल्याण/ जिल्हा समाजकल्याण अधिकारी, जिल्हा परिषद यांची असेल.

तसेच, सामाजिक न्याय विभागांतर्गत शासकीय निवासी शाळा/ अनुसूचित जाती अनुदानित आश्रमशाळा / शाहु, फुले, आंबेडकर निवासी-अनिवासी आश्रमशाळा / शासकीय वसतिगृहे / अनुदानित वसतिगृहांमधील विद्यार्थी व विद्यार्थ्यांनीच्या सुरक्षिततेच्या दृष्टीकोनातून संबंधित आश्रमशाळा/वसतिगृहे यांची नियमितपणे तपासणी व भेटी देऊन देखरेख करणे यासाठी आयुक्त,समाजकल्याण,पुणे यांनी सविस्तर SOP (Standard Operating System) तयार करावी.

सदरचा शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा सांकेतांक क्र. २०२४०९१३१४५८०९७९२२ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(सो. ना. बागुल)

सहसचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा. राज्यपाल यांचे प्रधान सचिव, राजभवन, मलबार हिल, मुंबई.
२. मा. मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.
३. मा. उपमुख्यमंत्री (गृह) महाराष्ट्र राज्य यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.
४. मा. उपमुख्यमंत्री (वित्त व नियोजन) महाराष्ट्र राज्य यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.

५. सर्व मा. मंत्री, महाराष्ट्र राज्य, यांचे खाजगी सचिव मंत्रालय, मुंबई ४०००३२.
६. मा. विधानसभा सदस्य/ विधान परिषद सदस्य, महाराष्ट्र विधानमंडळ, विधानभवन, मुंबई
७. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.
८. प्रधान सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, विधानभवन, मुंबई.
९. सचिव, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
१०. निबंधक, मा. उच्च न्यायालय, मुंबई, नागपूर/औरंगाबाद खंडपीठ.
११. सरकारी अभियोक्ता, मा. उच्च न्यायालय, मुंबई/नागपूर/औरंगाबाद, खंडपीठ
१२. आयुक्त, समाजकल्याण, पुणे.
१३. सर्व जिल्हाधिकारी.
१४. शिक्षण आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य, पुणे,
१५. शिक्षण संचालक (प्राथमिक) महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
१६. शिक्षण संचालक, (माध्यमिक) महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
१७. महालेखापाल (लेखा परिक्षा) / (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र-१, मुंबई.
१८. महालेखापाल (लेखा परिक्षा) / (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र-२, नागपूर.
१९. संचालक, माहिती व जनसंपर्क संचालनालय, मंत्रालय, मुंबई.
२०. सर्व सहसचिव/उप सचिव, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२१. सर्व अवर सचिव/कार्यासन अधिकारी, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२२. सर्व प्रादेशिक उपायुक्त, समाजकल्याण विभाग,
२३. सर्व सहाय्यक आयुक्त, समाजकल्याण,
२४. सर्व मुख्याध्यापक, शासकिय निवासी शाळा, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग.
२५. सर्व मुख्याध्यापक, अनुसूचित जाती अनुदानित आश्रमशाळा, सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग
२६. निवडनस्ती (शिक्षण -२)